

В.І. Русілка (Віцебск)

ТВОРЧАЯ СПАДЧЫНА ВІЦЕБСКАГА ПАЭТА А. САЛТУКА

Віцебскі паэт Алег Салтук (1946–2015) пакінуў пасля сябе вялікі творчы набытак, сабраны ў кнігах “Пачатак дня” (1974), “Працяг” (1977), “Святло зямлі” (1982), “На далонях жыцця” (1989), “Трывога лёсу” (1996), “Не разлюбі...” (выбранае, 2004), “На вейцы веку” (2006), “Дзве зары” (2011), “Вяртанне” (2014), шматлікіх публікацыях у рэспубліканскіх перыядычных выданнях. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя У. Караткевіча, прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі, прэміі “Залаты Купідон”, вядомы журналіст, які большую частку свайго жыцця працаваў у абласной газеце “Віцебскі рабочы”, А. Салтук многія гады быў значнай асобай у культурнай прасторы краіны.

Матыў вернасці сваім вытокам, іх жыццядайнай сілы, заўсёдная заклапочанасць лёсам роднай зямлі і землякоў-вяскоўцаў, імкненне зверыць уласнае жыццё з заветамі продкаў – асноўны ідэйны стрыжань паэзіі А. Салтука. Усёй сваёй творчасцю, удумліва-сцішанай і публіцыстычна завостранай адначасова, па-грамадзянску заклапочанай і філасафічна заглыбленай, паэт засведчыў, што ён мае права на ўласны духоўны завет дзецям і ўнукам: “На ўсё жыццё малітвай стаць павінна, / Дзе б ты ні быў і што б ты ні рабіў: / Не разлюбі Айчыну і Жанчыну, / І Род свой, і Народ не разлюбі!” [1, с. 215].

У праграмным вершы “Не разлюбі”, які даў назву кнізе А. Салтука, са спакойнай і годнай упэўненасцю сцвярджаюцца асноўныя жыццёвыя каштоўнасці, ад асабістага да ўсеагульнага. Нездарма словы Айчына і Жанчына, Род і Народ паяднаны ўнутранымі рыфмамі і напісаны з вялікай літары – яны для паэта святыні, якія неабходна берагчы.

У наш час такая адкрытая грамадзянскасць магла б успрымацца як нешта ўстарэлае, рытарычнае, аднак не ў кантэксце творчасці А. Салтука. Яшчэ ў 1983 г. крытык А. Кабаковіч справядліва зазначыла, што вершы адкрытага грамадзянскага гучання ў паэзіі А. Салтука прадыхтаваны самой логікай светаадчування лірычнага героя. Паэт, які ўваходзіў у літаратуру ўжо сталым чалавекам, ніколі не мяняў сваіх перакананняў, не “перабудоўваўся” пад павевамі часу і не хаваў сваёй пазіцыі, нават калі яна ўспрымалася некім неадназначна. Ва ўсіх жыццёвых выпрабаваннях А. Салтук, па словах А. Русецкага, – “асоба з адкрытай і актыўнай творча-грамадзянскай пазіцыяй” [2, с. 190]. Магчыма, у гэтым і адбітак шматгадовай журналісцкай працы А. Салтука. Клапатліва працуючы над вершам, паэт праз увесь свой творчы лёс шчасліва пазбягаў драбнатэм’я і другаснасці, для яго заўсёды была ўласціва, па словах В. Яраца, “трывожная дабрыня ўспрыняцця жыцця” [3, с. 309]. Вершы А. Салтука шчодра заселены вобразамі канкрэтных людзей: вясковыя мудрацы – дзяды, ветэра-

ны мінулай вайны, бацька і маці, блізняткі сын і дачка, жонка, сёстры, сябры, равеснікі... І горкія рэаліі сённяшніх дзён: развядзёнкі, жабрачкі... А. Салтук востра разумеў каштоўнасць кожнага жыцця, перажываў за нялёгка лёс старых, якія мелі ад жыцця мала радасці і дажываюць лёс у адзіноце і чаканні ўвагі ад дзяцей альбо ў нязвыклых гарадскіх кватэрах. Паэт не стамляўся прасіць: “Не шкадуйце харошых слоў / Для людзей дарагіх...” [1, с. 246].

Матыў вяртання да вытокаў, роднай вёскі, бацькоў гучаў ва ўсіх кнігах А. Салтука, але ў апошніх зборніках ён выразна элегічны, што звязана і з асабістым (смерць маці), і з тым, што паміраюць, робяцца бязлюднымі вёскі (“Самота”, “Нічога нідзе не чуцно”, “Хоць і дома, але зноў не спіцца”, “Таямніца”, “На карце вёскі больш няма...”). Уражваюць вобразы шмат разоў паўторанага “абымшэлага саду”, вёскі з “васьмі скасабочаных хат”, пасівелага сяла, па якім “тры начы і тры дні спраўляла памінкі завея” [1, с. 218].

Сімвалічны для паэзіі А. Салтука вобраз старога саду ў аднайменным вершы ўдала падкрэслены кампазіцыйнай знаходкай: апошні радок кожнага катрэна паўтараецца як першы ў наступнай страфе. Так у старым, запушчаным садзе пераплятаюцца карані і кроны дрэў, так у жыцці пераплятаецца пачатак і канец, маладосць і старасць, радасць і гора... Убачыць жа гэта дадзена толькі сапраўднаму паэту.

Ад маленькай радзімы паэт заканамерна пераходзіць да тэмы Айчыны, яе слаўнай гісторыі і няпростага сённяшняга дня. У лепшых вершах паэт пазбягае рыторыкі і дэкларацыйнасці дзякуючы шчырасці голаса і высокаму майстэрству вобразна-выяўленчага вырашэння тэмы: “Дзедаў тут стаяў калісьці дом. / Тут – таемнасць матчынага слова. / Тут мая Няпрадва, / Тут мой Дон, / Тут маё і поле Кулікова” [1, с. 108].

У гэтым вершы арганічна зліты і выразны зрокавы малюнак беларускага краявіду, і ўпэўненая, велічная інтанацыя, і асабісты ўспамін пра дзеда і маці, і дарэчная згадка гістарычных славянскіх каранёў.

Гістарызм мыслення, вернасць славянскім вытокам вызначаюць многія лепшыя вершы А. Салтука (“Беларусы”, “Памяці У. Караткевіча”, “Полацку”, “У вянок М. Багдановічу”, “Купалы Пакроўкі”, яркі і высокая ацэнены крытыкай цыкл “Пскоўскія фрэскі”). У вершах апошніх гадоў тэма еднасці братніх славянскіх народаў – рускага, беларускага і ўкраінскага – становіцца асабліва актуальнай, гучыць па-мастацку пераканальна (“Тры волаты”, “Нам жыць не тужыць бы...”, “Як падступалі бітвы...”, “Ізборск”, “У Пскове – Русь...”, “Крыху пра сябе”).

У асобны набытак, значны як колькасна, так і якасна, вылучаюцца вершы на тэму Вялікай Айчыннай вайны, якая трывала ўвайшла ў генетычную памяць беларускага народа, як у памяць А. Салтука – праз лёс бацькі, цяжка параненага на вайне. У вершах на ваенную тэму А. Салтук выяўляе сябе сапраўдным майстрам паэтычнай дэталі: асколкі і ржавыя кулі ў дрэве,

бацькаў баявы медаль, што стаў цацкай для дзіцяці, пірамідкі помнікаў паабпал віцебскіх дарог, зарослыя акопы ў лясах... Кожная са шматлікіх дэталю дае пачатак і пачуццёвую аснову разважанню: нашчадкі павінны захаваць тое, за што бацькі змагаліся не шкадуючы жыцця. З палемічнай завостранасцю думка гэтая сцвярджаецца ў паэме “Світальныя росы”.

І ўсё ж калі ўважліва ўчытваешся ў паэзію А. Салтука, то заўважаеш, што ў ёй пераважаюць, не гучныя публіцыстычныя вершы, а ціхія рэфлексіі, напоўненыя філасофскімі пошукамі сэнсу чалавечага жыцця. (“Вечнасць”, “Міг і вечнасць”).

Паэт таленавіта, па-мастацку змястоўна паяднаў у сваіх вершах асабістае, сялянскае, побытавае з вечным, экзістэнцыйным: “жаць і жыць – як дыханне, як міг” [1, с. 161].

Вечнасць існуе ў вершах паэта ў цеснай еднасці з каханнем. З самага пачатку творчага шляху лірычнаму герою А. Салтука ўласцівы быў талент шчырага і прыгожага інтымнага пачуцця. Але калі малады паэт сцвярджаў эстэтыку шчаслівага кахання, то ў сталасці А. Салтук не хаваў ад чытача, што жыццё бывае даўжэйшым за каханне, і сапраўднае шчасце можна сустрэць і ў старасці, трэба захаваць толькі чулай душу. Эстэтыку позняга кахання сцвярджаць цяжэй, тым больш пры адсутнасці на тое беларускай літаратурнай традыцыі. Аднак інтымныя вершы сталага паэта – сапраўдная ўдача. Яны напоўнены трапяткім і асцярожна-далікатным пачуццём і напісаны як ціхая прачулая малітва: “Перабіраю пальчыкі, як пацеркі, / Твая рука ў маёй руцэ ляжыць” [1, с. 234].

Перавага сталасці ў тым, што паэт думае перш за ўсё не пра сябе, а пра каханую, якую называе “і рабыня мая, і княгіня”. Зразумелая і ўнутраная палемічнасць слова “далюбіць”, і сімвалічны сэнс удалага ключавога вобраза, паўторанага ў вершы (пальчыкі – ружанец). А. Салтуку ўдалося захаваць маладую свежасць пачуцця і дапоўніць яе мудрасцю сталасці, “блакітны сон, ружовы дым” юнацкага кахання шчасліва перайшоў у восеньскае “полымя калін”.

Паэзія А. Салтука заўсёды была пазбаўлена імкнення паспець за літаратурнай модай. Вернасць традыцыі, адсутнасць штучных эксперыментаў – творчая пазіцыя паэта.

Лірычнаму герою А. Салтука было ўласціва трывожнае светаадчуванне сучасніка, ён палемічна адкрыты ў сваіх грамадзянскіх і палітычных перакананнях (“Я – левы: за сэрца лявей / Няма, мой браток, анічога” [1, с. 211]), ён мудры ў клопаце пра сваю зямлю, продкаў і нашчадкаў, далікатна-шчыры ў каханні... А. Салтук выявіў сябе як паэт высокай культуры верша, верны класічнай традыцыі беларускай паэзіі, які віртуозна валодаў майстэрствам стварэння паэтычнага вобраза, сімвала, мастацкай дэталі, кампазіцыі, гукапісу. Гэта паэт-лірык, якому не чужы быў і эпічна-паэмны пачатак (паэмы “Вішнёвы вір”, “Спатканне”, “Смутац памяці”,

“Святло і цені”, “Світальныя росы”); перакладчык з рускай і ўкраінскай моў. Яго творчасць займае пачэснае месца ў беларускай паэзіі.

Літаратура

1. Салтук, А. Не разлюбі... / А. Салтук. Выбранае. – Мінск: Бел. кнігазбор, 2003. – 288 с.
2. Русецкі, А. У трывозе за Радзіму / А. Русецкі // Польша. – 2003. – №8. – С. 189 – 193.
3. Ярац, В. Давяраючы перажытаму / В. Ярац // Польша. – 1997. – № 8. – С. 307–310.

РЕПОЗИТОРИЙ ВГУ